

РЕЛІГІЙНА МІФОЛОГІЯ

Ірина Гаюк

Образ Великої Богині-Матері в релігійно-суспільному полі: історичний дискурс

Irina Hayuk

The image of the Great Goddess-Mother in religious and social sphere: historical discourse

The historical transformation of the archetype of the Great Mother Goddess, the main forms of its manifestation in different epochs are considered and a brief historical and philosophical analysis closely related to the archetype of the Great Goddess phenomena of Eros, Sexuality and sex are presented. Attitudes toward women depended on public manifestations of the archetype of the Great Mother Goddess.

Keywords: androgynos, the Great Goddess-Mother, Dionysus' religion, woman, Eros, matriarchy, patriarchy, sex

Розглянуто історичну трансформацію архетипу Великої Богині-Матері, основні форми його прояву в різні епохи, а також зроблено стислий історико-філософський аналіз тісно пов'язаних з архетипом Великої Богині феноменів Еросу, Сексуальності та Статі. Відношення до жінки прямо залежало від суспільних форм прояву архетипу Великої Богині-Матері.

Ключові слова: андрогін, Велика Богиня-Мати, діонісійство, жінка, ерос, матріархат, патріархат, статя

Прояв архетипу Великої Богині або Великої Богині-Матері в релігійній історії людства дуже тісно пов'язаний зі всіма аспектами розвитку суспільства. Нерозривно поєднаний з релігією, він безпосередньо визначає розуміння, а значить, і ставлення до таких важливих феноменів в житті людства, як Жінка, Любов (Ерос), Тіло (тілесність) і Стать (сексуальність). Як показує історичний аналіз змін, які відбулися в розумінні сутності та місця жіночого начала в розвитку людства, саме цей фактор став одним з ключових – тим, що визначив становлення сучасної техногенної матеріалістичної цивілізації споживання.

Цю багаторівневу тему доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних площинах – історичній та релігійно-філософській, а ще точніше – в релігійно-історичній та релігійно-філософській. Адже, як справедливо відзначив відомий філософ Б. П. Вишеславцев, лише транс, тобто вихід за межі будь-якого світу і явища, робить явища власне явищами. «Для того, хто цей транс здійснити не може або не хоче, немає жодних явищ і «феноменів», а існують лише речі та світ речей, і сам він, як «річ поміж речами [...] Будь-яка правдива філософія є метафізика»¹. А історія без філософії є простим нагромадженням фактів, тоді як сенс історії розуміється лише через той же транс, він (сенс) метафізичний, як і природа людини.

Хоча питанням природи еросу та статі вчені стали приділяти увагу з 2-ї половини XIX ст., однак, ці явища розглядалися або в плані фізіологічному (найчастіше – патологічному), і майже завжди – з позицій ортодоксально-християнського моралізаторства. Однак, як зазначав Ю. Евола, «все це не має жодного стосунку до метафізики статі. В цій області, як і будь-якій іншій, сучасники не зацікавлені шукати кінцеві значення [...]». У своєму дослідженні Евола бере метафізику в прямому значенні цього слова, і все це стосується «не абстрактних ідей, а безпосереднього досвіду – [...] не фізичного, а саме транспсихологічного і трансфізіологічного, відповідно до доктрини множинності рівнів буття. Ерос – завжди пристрасний потік, що відкриває інші світи»². З кінця XIX – початку XX ст. ця проблема у різних аспектах все частіше піднімається філософами, психологами, богословами та істориками. Ерос, Стать і Жінка – ці три феномени визначають основні напрями філософського осмислення їхньої природи; секс, патологія, фізіологія, груба матеріальна тілесність – в такому руслі відбувається психоаналітичне та історико-філософське осмислення еросу й статі. Безпосередньо з цією темою пов'язаний релігійний феномен діонісійства.

Початок і потужний імпульс до його вивчення надали геніальні праці Фр. Ніцше, зокрема, «Народження трагедії з духу музики» (1872 р.). У 1923 р. було опубліковане блискуче дослідження В.Іванова «Діоніс і прадіонісійство»; пізніше питанням давньогрецької міфології і, окремо – Діоніса, присвятив свої праці К. Керіні («Діоніс: першообраз невичерпного життя»). В той же час починається і своєрідне «відкриття» жінки в історії та релігії. З'являються серйозні дослідження, присвячені культу Великої Богини та пов'язаному з ним матриархату. Однією з перших таких академічних праць стала книга Й. Бахофена «Материнське право» (1861 р.). Прослідковується матриархальна концепція праісторії в наукових працях Р. Грейвса («Міфи стародавньої Греції», «Біла богиня»); її відстоювали такі відомі вчені, як Е. Нойман («Велика мати») та Е. Джеймс («Культ богині матері»), М. Гімбутас («Богині і боги Старої Європи», «Мова Богині» і «Цивілізація Богині»). На початку XX ст. можна вже достатньо чітко виділити

два різних підходи до питань еросу, статі, тіла: один – профанний (науковий), другий – релігійний. Праці релігійних філософів та філософів-ідеалістів з цього питання також біполярні: одні розглядають Ерос як рушійну творчу та просвітлюючу силу (М. Бердяєв, Б. Вишеславцев, П. Карсавін, Д. Мережковський, Вл. Соловйов), інші вважають цю сферу вічною спокусою гріхом та погоджуються з можливістю її існування виключно на основі ортодоксально-християнських поглядів, коли вона підкоряється вищим ідеалам аскези та подвижництва (С. Булгаков, В. Ільїн, М. Федоров, П. Флоренський).

Однією з найвідоміших постатей в психології ХХ ст., пов'язаних саме з вивченням питань еросу та статі, є, безумовно, З.Фрейд. І хоча фрейдівський психоаналіз можна назвати квінтесенцією матеріалістичного погляду на ці феномени, але безумовною заслугою вченого було те, що він насмілився зробити ці теми предметом наукового дослідження. Значне місце у вивченні питань сексуальності в європейському психоаналізі та філософії займають праці К.Г. Юнга, В. Райха, Г. Маркузе («Ерос і цивілізація»), Ж. Батая («Історія еротизму»), М. Фуко («Історія сексуальності»), розвідки де-Лібери, Рікера та ін. Також для осмислення феномена жінки, статі, шлюбу на ранніх етапах розвитку суспільства багато зробили польові дослідження видатного британського антрополога Б. Малиновського («Секс та пригнічення в первісному суспільстві») та «Сексуальне життя дикунів Північно-Західної Меланезії. Етнографічний опис упадання, шлюбу та сімейного життя»). Та єдиною серйозною спробою власне онтологічного, метафізичного осмислення Ероса та статі стала книга Ю. Еволи «Метафізика статі».

З огляду на глобальності та глибину даної теми її неможливо навіть просто окреслити повно в рамках однієї статті. Тому в пропонованій розвідці зроблено стислий історико-філософський огляд основних моментів розвитку семантики образу Великої Богині-Матері, феноменів Ероса, Сексуальності та Статі.

Два ключові моменти фатально визначили характер розвитку європейської цивілізації – зміна релігії Великої Богині-Матері та матриархату патрилійним суспільством та релігією Верховного Бога-Отця, і збереження Римської імперії як єдиного державного утворення, внаслідок чого західне християнство перетворилося в релігію Римської державності. Ці дві Події (в пригожинському розумінні терміна) внутрішньо спаяні між собою.

Про те, що найдревнішою формою релігії було вшановування Великої Богині-Матері, свідчить не лише низка серйозних історико-етнографічних досліджень, археологічні дані, але й чисельні явні та приховані сліди її присутності у всіх відомих нам сучасних релігіях, включаючи християнство, юдаїзм, іслам та інш. Одним із перших в академічній європейській науці обґрунтував існування матриархату в доісторичну добу Й. Бахофен. Він не лише зібрав і проаналізував

значний матеріал, але й дав високу оцінку цього суспільного устрою в порівнянні з патріархальним. Р. Грейвс також відзначав, що в «стародавній Європі не було богів. Велика Богиня вважалася безсмертною, незмінною та всемогутньою. Релігійний світогляд [...] обходився без ідеї батьківства»³. Тому «вивчення грецької міфології треба починати, маючи добре уявлення про матріархальну і тотемну систему, яка існувала в Європі на час появи там патріархальних прибульців зі сходу та півночі. Це дає можливість прослідкувати, як ця система [...] була повністю замінена патріархальною [...] на фоні перетворення племен-мігрантів з їх фратріями та кланами в регіональні держави». М. Гімбутас переконливо доводить, що споконвічне божество наших європейських палеолітичних та неолітичних предків було жіночим. Не знайдено жодного зображення Бога-Отця, датованого доісторичним періодом. Як свідчать археологічні, історичні, лінгвістичні та релігійні дані, ядром давнього європейського суспільства була теократична храмова община, якою керувала головна жриця, її брат чи дядько та жіноча рада⁴. Б. Малиновський наводить відомості, які свідчать про тісний зв'язок матріархального устрою з родоплеміним: «[...] погляди [тробрианців] на процес зачаття разом із певними міфологічними [...] уявленнями стверджують, що [...] дитина зроблена з тієї ж субстанції, що й мати, а між батьком і дитиною немає жодного фізичного зв'язку»; «термін «батько» має для тробріанців чіткий і виключно соціальний зміст: він означає чоловіка, одруженого з матір'ю дитини, який живе з нею в одному домі і є частиною домогосподарства»⁵.

Ще важливішим є феномен, названий В. Івановим первісним фемі-монотеїзмом: «Будь-яке вивчення історії Жіночих Божеств, під яким би іменем не ховалася Багатоіменна [...], наводить на сліди первинного Фемі-монотеїзму, Жіночого єдинобожжя. Всі Жіночі Божествені Лици суть різновиди єдиної Богині, а ця Богиня – Жіноче начало світу, одна Стать, возведена в абсолют»⁶. Аналізуючи семантику картини Л. Бакста «Terror Antiquus», він пише, що «Бакст отчетливо явил мировую немощь гордой, свирепой самоутверждающейся, предпринимающей и насильствующей мужской мощи. Между Ананке-Судьбой и Афродитой-Любовью поделил он мир. Мыслил он только часть истины, в художественном же действии воплотил безусловную правду [...], что не было в первоначальном веровании этого дуализма Судьбы-Губительницы и Любви-Родительницы [...] За тремя ликами Мойр, сестер-судеб таилась Единая»⁷.

Серйозні зміни соціального устрою були тісно пов'язані з радикальними змінами в сфері релігії. Вивчаючи грецькі міфи, Р. Грейвс приходять до висновку, що значна їх частина відображає політико-релігійну історію – показує захоплення патріархальними еллінами матрілінійної Греції⁸. Це демонструють міфи про вбивство Беллерофонтом Хімери, Персеєм Медузи Горгони, Аполлоном Піфона тощо. Той же Аполлон присвоїв собі функції інших богів, адже

спочатку на місці його Дельфійського оракула був оракул Великої Темної Богині (Ночі або Геї), потім – оракул німфи Дафни, відтак – оракул Діоніса, і лише в постгомерівську добу Дельфійський оракул забирає Аполлон, який стає «отчим словом, що виголошує волю Зевса»⁹. Про те, що встановлення олімпійського пантеону було далеко не безхмарним, свідчить знаменитий уривок з «Іліади»¹⁰, в якому Ахілл говорить, що його мати німфа Фетіда відвернула огидні підступи Гери, Посейдона та Афін від Зевса. Очевидно, це свідчення спроби повернути матрилінійний культ, адже Герою звали Велику Богиню: «Єдина Велика Богиня мала три іпостасі (тріада – дівчина, німфа і стара; тріада Селена (верхній світ), Афродіта (світ землі та моря) і Геката (підземний світ)», хоча «у класичний час Стімфал в Аркадії був одним з небагатьох міст, де всі три іпостасі носили одне і те ж ім'я Гера»¹¹.

Цей радикальний поворот у розвитку європейської цивілізації – зміна матриархату патріархатом, відбувся далеко не внаслідок, як прийнято вважати, певних природних законів суспільного розвитку. Йдеться про теорію вертикального прогресу, згідно з якою розвиток людства відбувається від найнижчого примітивного ступеня до найвищого, в рамках якої відпадає необхідність в будь-якій вагомій аргументації – те, що було раніше, апіорі вважається нижчим і гіршим за те, що прийшло йому на зміну. Але дані, які наводять Й. Бахофен, М. Гімбутас, Е. Нойман та інші вчені, категорично спростовують погляди щодо вищості патріархального устрою над матриархальним. Цей перехід відбувся завдяки збройному насиллю. Не випадково цей час в історії Греції називають «Темними віками». Демограф-класик П. Брунт фіксує масові вбивства дівчат в античному світі. Згідно з ««законом Ромула», громадяни були зобов'язані під загрозою конфіскації половини майна[...] залишати життя і виховувати всіх дітей чоловічої статі і лише першу доньку, за виключенням тих випадків, коли дитина народжувалася потворною або калічною[...]»¹². Демограф Дж. С. Рассел вважає, що вражаючу статеву диспропорцію в римську добу можна пояснити лише високим рівнем вбивства дівчат і посиляється на матеріал Джона з Гастінгса (Англія, 1391-1392 рр.), в якому простежується аналогічний процес в середньовічній період (співвідношення 170 хлопчиків на 100 дівчат)¹³. Уільям Тарн наводить дані по Елладі – свідоцтва щодо 79 грецьких родин – громадян Мілета: «В цих сім'ях було в загальному 118 синів і 28 дочок (співвідношення статі 421/100)... Жодні природні причини не могли зумовити таке співвідношення. [...] Всі джерела сходяться в тому, що[...] в сім'ї майже ніколи не виховували більше однієї доньки, доводячи правоту ствердження Посейдиппа, що «навіть багаті люди завжди кидали новонародженого, якщо це була дівчинка»¹⁴.

Причини цього – необхідність незворотно змінити баланс сил, сформувати негативне відношення до жінки, залякати та принизити її. Заміна жіночих

культів чоловічими стала першим і головним засобом виключення жінки з життєво важливих сторін функціонування соціуму, а державно-релігійне правове оформлення інституту шлюбу дало можливість максимально обмежити вихід її енергії рамками сім'ї. Водночас, як бачимо, обмеження жінки було не лише релігійно-правовим, але й включало фізичне винищення. Один з наслідків цього – надзвичайне поширення в Греції гомосексуальної любові, якій Платон надавав метафізичного змісту (при уповні тілесному його прояві)¹⁵. Він вважав, що «надихана Афродитою Уранією чиста краса проявляється в гомосексуальній любові до юнаків, тоді як пробуджений жінкою ерос є нижчим ступенем[...], пов'язаним з Афродитою Пандемією»¹⁶.

Страх перед жінкою, навіть прирівняною до біологічної машини для продовження роду і куховарки, цей страх, як нитки в погано зшитому одязі, проглядає на всіх рівнях нової соціальної реальності. Особливо сильно це помітно в трагедіях Есхіла, який стверджував, що все зло породжене жінкою, чия пристрасть, «божевільної хіті жіночої влада» «жахом та прокляттям» впала на рід людський¹⁷. Він палко захищає Аполлона, який підштовхнув Ореста на вбивство матері, і вклав до його уст показове: «Не мати є породжувачем своїх дітей. Породжувач – батько». Евріпід – це «драматичне alter ego» Сократа¹⁸ – живописує нам світ «бурхливих пристрастей, стихію темного, яка позбавляє людей розуму, патологічних надривів» – і все це в образах Медеї, Федри, Електри, Агави, які є прикладами «фатальної напередвизначеності людей до зла»¹⁹. Не дивно, що постгомерівську Грецію з її олімпійським пантеоном так любили і вихваляли ідеологи 3-го Рейху, особливо А. Розенберг, для якого саме там «проявляється нордична цінність» Аполлона як «винищувача древніх демонів», а в «грецькій трагедії, яка виникла в той час, коли Греція вела тяжкі, руйнуючі її цілісність війни, елліни знову були змушені сперечатися зі старими хтонічними первісними силами»²⁰.

Отже, жінка – це кров і рід, це стихія, неприборканність та магія природи, в глибині якої, як в Геї, заключений Тартар – частина Хаосу, тому для приборкання цієї сили їй потрібно максимально обмежити і «перепрограмувати». В. Райх доводив, що процеси подавлення та витіснення сексуальності «не є вихідними передумовами розвитку культури. Перші ознаки стримування сексуальності стали проявлятися[...] при встановленні авторитарного патріархату[...] На цьому етапі сексуальні потяги починають використовуватися меншістю з метою отримання матеріальної вигоди; цей стан знаходить вагомий організаційний вираз в патріархальному шлюбі та сім'ї»²¹. Тому Греція отримала важку суспільну кризу, що призвело до формування песимістичного, негативного світогляду, який згодом, особливо в розумінні фізичного світу та людського тіла як чогось неповноцінного, низького та грішного, значною мірою перейшов у

християнство. Згідно з дослідженнями В. Іванова, цей «основний меланхолійний устрій еллінської душі» був пов'язаний з її релігійними уявленнями²². Вчений вважав, що «перед нами феномен релігії поневолювачів, яка відобразила земні суспільні відношення в олімпійській проекції. [...] Навіть людські жертви... не впливали настільки гнітюче на народ, як релігія високого Олімпу[...]»²³. Тому і прийняли греки екстатичну релігію Діоніса «з її відроджуючими таїнствами та [...] оргіями, з її вірою в сходження божества у синівському вигляді [...], з її ідеалами містичної чистоти та святості [...], зрештою – з її новою, натхненною [...] всенародною... радістю буття [...] – ми бачимо, що ця релігія була необхідна еллістству як рятівний перелом хвороби, як видужання»²⁴.

Аналізуючи творчість Ф. Ніцше, який відкрив для європейської свідомості діонісійство, К. Свасьян точно визначив, що «філософія такого рангу і масштабу, як ніцшеанська, завжди є розповіддю про певну «подію»; «[...] справа йшла «не просто про відкриття, а про викриття Греції і в ній – самих витоків і майбутніх доль Європи. [...] Вперше еллінський феномен діагностувався у... вимірі психопатології, де вінкельманівсько-шиллеровська гіпсова Греція оберталася бісноватим оскалом хвороби... Мова йшла [...] про нове бачення речей, менш за все — древніх, перш за все – злободенних; ...від Сократа починається нечувана тиранія розуму та моралі, яка витіснила життя у несвідоме і замінила його інструкціями з експлуатації життя»²⁵.

Діонісійський культ був вимушеним компромісом патріархального поліса та його аполлонічно-олімпійського пантеону з древніми споконвічними матриархально-хтонічними культурами, без яких ані патріархальний Олімп, ані державні утворення не могли існувати, оскільки є вторинними та енергетично залежними від праструктур. Винищивши, наскільки це було можливо, всі гінеократичні, перш за все, релігійні, форми життя, праелліни поставили суспільство на межу вимирання (або шизофренічного розпаду). Тому, щоби вижити, вони були змушені використати іншу форму релігії Хаосу, запозичивши з неї все, що було можливо, для реорганізації аполлонічного культу, а залишок вклали в театральне дійство та містерії.

Згодом такі негативні уявлення про жінку, страх перед нею перейшли і стали панівними в християнській Європі. Тіло оголошується гріховним, відповідно, статеві стосунки – брудом, вони дозволені й моральні лише за умови освячення церквою та (або) державою. Відтак, із статі, сексуальності цілком виключається метафізика, їх моралізують та переводять в сферу виключно соціальної. З'являється шлюб як церковно-державний інститут контролю за сферою глибоко особистісних і природних стосунків. І як наслідок – постійна моральна напруга, поява величезної кількості різноманітних демонів сексуальної спокуси (зрозуміло, інфернальної природи), патологічний інтерес до

сексуальних стосунків і, звичайно ж, полювання на відьом. Сексуальне життя стає приховано домінуючим (подвійний стандарт), перетворюючись не лише в руйнівний для психіки та тіла людини фактор, але й в потужний важіль маніпулювання особистістю зі сторони Церкви та Держави.

В.Іванов прямо пов'язує долю жінки з перспективами або можливостями розвитку духовних потенцій людства: «Питання про долю жіночого статевого енергетизму в сфері надбіологічній – це питання збереження найдревніших та найсвятіших потенцій людського духу та можливостей їх остаточного прояву, – питання про те, вичерпаються чи ні ключі натхнення та одкровення в містичному житті людства, які б'ють із глибин ества, – питання про те, чи буде прийдешнє людство переважно інтелектуальним і тому відірваним духовно від Матері Землі, чи стане вірним Землі через органічне всеохоплююче відчуття її живої плоти, її глибинних таємних завітів»²⁶.

Образ Великої Богині (Матері та Діви) завжди був тісно пов'язаний з Еросом і Танатосом, однак його прояви, семантика та форми мінялися упродовж людської історії. Спочатку це були деметричні Мати – Земля, Велика Богиня, Та, яка родить без чоловічого начала, пізніше – іпостась Богинь-Дів-Воительниць. Також віддавна тісно пов'язаною з образом Великої Богині-Матері була стихія Води. А втім, першим і головним проявом Еросу в людській історії є архетип Андрогіна. Саме з ним пов'язана таємниця розділення і статі.

Згідно з вченням орфіків, з первісної п'їтьми – Ночі, якої боявся навіть Зевс, з'явилося світове яйце, яке розкололося і породило Ероса Протогона, тобто, «первородженого». Ерос був двостатевим, мав золоті крила, а з чотирьох його голів інколи роздавалося ревіння бика або рикання лева, шипіння змії чи бекання барана. Всі люди походять від нього²⁷. Згідно з «Пиром» Платона, споконвічною першою расою людей були ніби подвоєні жінки, чоловіки та андрогіни. Проте вони були настільки сильними та могутніми, що стали загрозувати владі богів, і тоді Зевс розділив їх навпіл – на чоловіків та жінок – так, що й дотепер ці половинки шукають одна другу, щоби повернути первісну цілісність, звідси – любов як прагнення до первинної повноти та цілісності²⁸. Саме тут Евола бачив метафізичні корені любові, хоча він вважав, що цей переказ слід розуміти не історично, а духовно-онтологічно²⁹.

Характер прояву архетипу Великої Богині завжди був тісно пов'язаний не лише з розумінням місця та значення жінки в суспільстві, але й з ментальними та психічними установками, які формували ставлення до таких феноменів, як Ерос, Стать, Сексуальність, Любов. М. Бердяєв писав: «Зі статтю та любов'ю пов'язана таємниця розриву у світі й таємниця будь-якого з'єднання; із статтю і любов'ю також пов'язана таємниця індивідуальності та безсмертя. Це болюче питання для кожної істоти, для всіх людей воно також безмірно важливе, як

і питання про... життя і про смерть. Це прокляте світове питання, і кожний намагається на самоті, ретельно ховаючись, немов від ганьби, подолати трагедію статі і любові, перемогти статеве роз'єднання світу; цю основу всякого роз'єднання[...] І вражає заговор мовчання щодо цього питання, про нього так мало пишуть, так мало говорять[...] Людство повинно нарешті свідомо та серйозно поставитися до своєї статі, як до джерела свого життя, припинити брудні підморгування, коли мова заходить про стать»³⁰.

Знаменно, наскільки перетинаються в цих глибинно важливих питаннях такі різні вчені, як релігійний філософ М. Бердяєв, філософ-містик Ю. Евола та матеріаліст-раціоналіст В. Райх. Останній зазначав: «[...]культурна людина нашої доби перетворилася на істоту з тришаровою структурою. На поверхні вона носить штучну маску самовладання, примусової, нещирої ввічливості і товаришкості. Під цією маскою вона приховує другий шар, фрейдівське «підсвідоме», в якому стримуються садизм, жадібність, любовоастрія, заздрість, збочення всякого роду тощо. Цей другий шар є штучним продуктом культури, що заперечує сексуальність, і свідомо він відчувається, переважно, лише як внутрішня пустка і туга. За ним, в глибині, живе і проявляється природна товариськість і сексуальність, стихійна радість праці, здатність любити. Цей третій і останній шар є біологічним ядром структури людського характеру, він не усвідомлюється і викликає страх. Саме його існування суперечить авторитарному вихованню і пануванню. Водночас він є єдиною надією на те, що людина таки зуміє коли-небудь справитися з суспільним убогством»³¹. Ю. Евола писав про трансцендентний «ноуменічний» характер кожного індивіда, такий, що стосується області поза межами просторово-часових феноменів. Іманентно притаманна людині складова (на відміну від другої – штучної, зовнішньої, соціальної) має три рівні: «Третій рівень[...] – найглибший, стосується сил стихійних, глибинних[...] Саме там – первинний стрижень особистості, корені статі, первонароджена сила еросу. В собі самому цей план передує і формі, і детермінації»³².

Переконливо-показовою в цьому плані є історична трансформація низки провідних понять, пов'язаних з Еросом і статтю – оргія, манія, теорія, ідея. Слово «оргія», що сьогодні використовується у значенні «статева розбещеність», виникло для позначення «стану захоплюючої екзальтації, яка в античних містеріях служила відправним пунктом кожної ініціації і мала епітети «священна, сакральна»³³. У всіх стародавніх суспільствах оргія завжди означала, насамперед, тимчасовий розрив соціальних зв'язків, суспільних обмежень сили еросу, «нейтралізацію та наступне виключення зі своєї поведінки т.зв. внутрішньої «соціальної людини»»³⁴. В. Іванов писав, що «служіння Діонісу було переважно виборним, що і виражає сакральний термін «оргій». Оскільки «оргії» суть бо-

гослужіння, які виконуються спільно[...] всіма учасниками, тому всі вони[...] зветься «вакхами» та «освяченими». Тобто оргія – це тип діонісійського бого-служіння, що, зокрема, підтверджує надпис в Магнесії, згідно з яким «магнети закликали з Фів менад для встановлення оргій в честь Діоніса за беотійським чином»³⁵. О. Шпенглер відзначав внутрішню спорідненість діонісійської оргійності та суворої аскези – і те, і друге є ворожим грубій тілесності та соціальним обмеженням.

Слово «манія» (дослівно – «несамовитість») сьогодні вживається у значенні «психічне відхилення, психічна хвороба», тоді як в Стародавній Греції розрізняли дві форми манії: одна – людське захворювання, інша – божественне сп'яніння. Платон розрізняє 4 типи позитивної «манії» як метафізичної несамовитості, що не має жодного відношення до людської патології: любовна манія, пов'язана з Афродитою та еросом (нижчий тип); профетична манія – з Аполлоном; манія ініціацій – з Діонісом; і поетична манія, пов'язана з Музами³⁶.

Один з найцікавіших філософів сучасності К. Свасьян писав: «Згадаймо долі слів «ідея» та «теорія». Хто з досократиків або платоників доуявлявся би до того, що перше, яке буквально значить «те, що видно», а друге, яке буквально значить «боговидіння», займуть такі сумно-поважні місця в словнику сучасних абстракцій!»³⁷. Малоюмовірно, що подібна трансформація значень була випадковою. Принагідно згадується і сумнозвісний Маконський собор (585 р.), на якому вирішувалося питання «Чи є жінка людиною і чи є у неї розум?» (за іншою версією – душа). Ревнителі православ'я стверджують, що це питання, насправді, було суто лінгвістичним – мовляв, романське «*homo* (*homme*, *uomo*)» на той час дедалі більше вживалося у значенні «чоловік», а не в своєму первісному значенні «людина», тому й виникло питання, чи можна його вживати стосовно жінки. Питання ніби-то вирішили позитивно, хоча сама по собі трансформація значення слова «*homo*» є показово симптоматичною.

Першим в Європі на рівні академічної позитивістської науки підняв питання статі, сексу З. Фрейд. І як справедливо відзначив С. Франк: «Психоаналіз філософськи не справився з тим скарбом глибинного душевного життя, який сам і знайшов». Його раціоналістичні та натуралістичні поняття «неадекватні глибині та ірраціональності відкритого ним духовного матеріалу»³⁸. В. Райх доводив, що сучасна культура «покоїться на витісненні сексуальності»³⁹. І зазначимо, що це уповні відноситься і до епохи модерну та постмодерну. Всупереч декларованій сексуальній свободі, психоделічним та сексуальним революціям ХХ ст., поширенню феміністичного руху сутнісно, якісно в цій сфері не помінялося нічого. Просто раніше було неприховане приниження та витіснення сексуальності, а у ХХ – ХХІ століттях маємо замасковане сексуальною вседозволеністю витіснення, оскільки за цією вседозволеністю прихована все та ж відсутність реального

зв'язку з онтологічними та метафізичними вимірами життя і розуміння того, що є людина і для чого вона приходить у цей світ.

Будь-яке суспільство – демократичне чи тоталітарне – нав'язує людині еротичні стандарти, контролюючи таким чином само найінтимнішу, особисту та водночас – найглибшу первинну (в метафізичному та онтологічному плані) сферу життя. Чітко й недвозначно сформулював тезу щодо релігійної природи сексуальності М.Еліаде: «жіноча і материнська сакральність були відомі й палеолиту, однак відкриття землеробства значно посилило її вплив. Сакральність статевого життя, в першу чергу, жіночої сексуальності, поєднується з чудесною таємницею творіння. Партеногенез, ієрогамія та ритуальна оргія відображають у різних площинах релігійну природу сексуальності»⁴⁰. І це ще раз доводить, що шукати корені проблем у ставленні до жінки, сексуальності й тіла необхідно не лише в соціальній сфері, а, насамперед, у сфері релігійного життя, а значить – в метафізиці.

Таким чином, праці відомих філософів, істориків, релігієзнавців щодо феномену Ероса, статі, місця, яке посідає жінка в різних релігіях, дозволяють зробити висновок, що ерос, сексуальність – це творча та руйнівна (для того, щоби народилося нове) енергія, без якої світ зупиняється, а значить, вмирає. Сексуальність – це енергетична основа людини, це потенційна енергія Хаосу, що міститься в тілі, це життєва основа людини. Тоді як її усвідомлення, використання та розподіл відбувається через Логос, в тих якісних та кількісних соціальних рамках, які задані певним суспільством. Ставлення до жінки, яке відчутно мінялося упродовж європейської історії, прямо залежало від прояву архетипу Великої Богині-Матері на різних етапах розвитку цивілізації. Заміна споконвічного культу Великої Богині-Матері та матріархату патрилійним устроєм призвела до заміни всіх базових інститутів суспільства та державно-правового закріплення підпорядкованого стану жінки. Наслідком цього стало одномірне позитивістське розуміння природи жінки, еросу, статі, що, зрештою, призвело до формування сучасної техногенної цивілізації посередності та споживання з повним букетом соціальних хвороб, які поставили людство на грань виживання.

¹ Вышеславцев Б.П. Этика преображенного эроса. – М., 1994. – С. 120.

² Эвола Ю. Метафизика пола. – М.: Беловодье, 1996. – С. 25.

³ Грейвс Р. Мифы Древней Греции. – М.: Прогресс, 1992. – С. 7.

⁴ Гимбутас М. Цивилизация Великой Богини: Мир Древней Европы. – М., 2006. – С. 8.

⁵ Малиновский Б. Секс и вытеснение в суспльстві дикарей. – М., 2011. – Электронный ресурс: bookz.ru/authors/bronslav-malinovskii/seks-i-v.../1-seks-i-v_981.html – С. 21.

⁶ Иванов В. Древний ужас // По звездам: статьи и афоризмы. – СПб: Изд-во «Оры», 1909. – С. 412-413.

⁷ Там само. – С. 410-411.

- ⁸ Грейвс Р. Мифы... – С. 10.
- ⁹ Иванов В. Дионис и прадионисийство. – СПб.: Алетейя, 1994. – С. 39.
- ¹⁰ Гомер. Илиада. Пер. с древнегреч. Н. Гнедича. – М., 1985. – 399-406.
- ¹¹ Грейвс Р. Мифы... – С. 7-9.
- ¹² Демоз Л. Психоистория. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – С. 157.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Там само. – С. 43-44.
- ¹⁵ Платон. Пир // Диалоги Платона – Электронный ресурс: psylib.org.ua/books/plato01/20pir.htm – 191с, 192а; Федр // Диалоги Платона – Электронный ресурс: odinblago.ru/platon_4/fedr – 251с, 253b, 265с.
- ¹⁶ Эвола Ю. Метафизика... – С. 106.
- ¹⁷ Эхил. Орестея. Жертва у гроба. Пер. С. Соловьева и В. Нилендера. – М., 1948. – С. 583.
- ¹⁸ Свасьян К. А. Ницше или Как становятся Богом (Две вариации на одну судьбу). – Электронный ресурс: www.nietzsche.ru/biograf/analiz/svasian/?curPos=1 – С. 9.
- ¹⁹ Мень А. Дионис, Логос, Судьба. Греческая религия и философия от эпохи колонизации до Александра // История религий. Т. 4 – Электронный ресурс: Электронный ресурс: www.lib.ru/HRISTIAN/MEN/4_tom.txt. – С. 90.
- ²⁰ Розенберг А. Миф XX века. – Электронный ресурс: royallib.com/book/rozenberg_alfred/mif_hh_veka.html. – С. 35.
- ²¹ Райх В. Психология масс и фашизм. – Электронный ресурс: www.koob.ru. – С. 33.
- ²² Иванов В. Дионис ... – С. 198.
- ²³ Там само. – С. 198.
- ²⁴ Там само. – С. 199-200.
- ²⁵ Свасьян К. А. Ницше... С. 6, 8-9.
- ²⁶ Иванов В. О достоинстве женщины / По звездам: статьи и афоризмы... С. 385.
- ²⁷ Фуко М. Использование удовольствий. История сексуальности. Т. 2. – Электронный ресурс: es-dejavu.ru/e/Eros.html
- ²⁸ Платон. Пир... – С. 11-13.
- ²⁹ Эвола Ю. Метафизика... – С. 85.
- ³⁰ Бердяев Н. А. Новое религиозное сознание и общественность. – М.: Канон+, 1999. – С. 213.
- ³¹ Райх В. Функция оргазма. – Электронный ресурс: www.koob.ru – С. 117.
- ³² Эвола Ю. Метафизика... – С. 76.
- ³³ Там само. – С. 93.
- ³⁴ Там само. – С. 168.
- ³⁵ Иванов В. Дионис... С. 60, 63.
- ³⁶ Платон. Федр... 265а.; Эвола Ю. Метафизика... – С. 92.
- ³⁷ Свасьян К. А. Становление европейской науки. – М.: «Evidentis», 2002. – С.134.
- ³⁸ Франк С. Психоанализ как мирозозерцание // Путь, № 25, 1930 г. декабрь. – С.22-50.
- ³⁹ Райх В. Функция оргазма... – С. 93.
- ⁴⁰ Элиаде М. История веры и религиозных идей. – Т. 1. – М., 2002. – С. 23.